

ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Є. Алісов, доцент НЮА України

Деякі проблеми правового регулювання глобальної платіжної системи в Україні

Специфіка правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з організацією та функціонуванням грошового обігу України, проявляється не тільки через створення власної національної валюти і введення в обіг емісійного механізму, що забезпечує її. Особливе значення для з'ясування особливостей цього явища мають питання, що стосуються організації власної глобальної (у деяких фахівців — загальнодержавної чи інтегрованої¹) платіжної системи, вирішення яких пов'язано зі здійсненням НБУ низки заходів технологічного, інституціонального, організаційно-економічного характеру.

З часу здобуття державного суверенітету перед Україною стояло складне і невідкладне завдання налагодження власної дійової системи безготівкових розрахунків, оскільки воно безпосередньо зумовлювало створення фундаментальних основ функціонування національної економіки, забезпечувало реалізацію фінансової політики держави. Недарма в літературі щодо означеної проблеми висловлюється думка, згідно з якою в Україні гостро стоїть питання про створення якщо не єдиного центрального процесингового інституту, то хоча б єдиного платіжного середовища². Але в юридичній літературі цим проблемам до останнього часу не приділялося належної уваги. Окремі правові аспекти організації й функціонування сучасних платіжних

¹ Див.: *Нариков Г. С.* Общегосударственная платежная система и развитие электронных носителей денег: Дис. ... канд. экон. наук. — Хабаровск, 2001. — С. 24; *Решетников П.* Досвід використання інформаційних технологій в банківській справі // Вісник НБУ. — 2004. — № 4. — С. 42.

² Див.: *Махаева О., Харченко В.* Платіжна система Нідерландів і контроль за нею // Там само. — 2003. — № 12. — С. 51.

систем або пов'язаних з ними питань новітніх інформаційних технологій М. Вертепа, Ф. Діланян, І. Заверуха, О. Кохановська та ін.

Значно більше уваги цим питанням приділяють економісти та фахівці у сфері банківської справи, інформатизації та телекомунікацій, серед яких можна назвати Б. Адамика, Ю. Кисельова, І. Козака, Г. Нарікова та ін. Але й в роботах цих фахівців названа проблема розглядається фрагментарно. Винятком із загального правила є, мабуть, тільки дисертація Г. Нарікова, яка, однак, також має певні прогалини у вивченні сучасних платіжних систем. Це перш за все стосується наданого ним визначення загальнодержавної платіжної системи, яке являє собою просте механічне поєднання різних елементів і не узгоджується з логікою прийнятого цим науковцем системного підходу, а також невиділення серед структурних елементів імперативної платіжної системи принципів її організації й функціонування¹, що значно зменшує можливості використання одержаних наукових результатів як фундаменту законодавчої діяльності й майбутніх юридичних досліджень у цій галузі.

У цьому контексті зазначимо, що труднощі створення в Україні глобальної платіжної системи тривалий час зумовлювалися серед іншого відсутністю узгодженого сприйняття визначення та змісту самого поняття «платіжна система», яке є дуже розпливчастим, оскільки сучасні автори до платіжних систем відносять розрахунки по рахунках у центральному банку країни, розрахунки з використанням пластикових карток чи грошових сурогатів в Internet, міжбанківські та внутрішньобанківські розрахунки, інші розрахункові схеми. Як підкреслює Г. Наріков, усі перелічені системи є платіжними і вказують на окремі рівні загальнодержавної платіжної системи². З огляду на це стає зрозумілим, чому законодавство України до останнього часу не містило визначення такої категорії. Через це завдання цієї статті полягатиме в уточненні правового поняття платіжної системи, з'ясуванні особливостей правового регулювання такого явища як елемента грошової системи та виокремленні її рівнів.

Почати треба з того, що з набранням чинності Законом України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» (далі — Закон) платіжна система визначається як платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей. При цьому зазначається, що проведення переказу грошей є обов'язковою

¹ Див.: Наріков Г. С. Вказ. праця. — С. 27, 30.

² Там само. — С. 24.

функцією, яку має виконувати платіжна система. Але навіть з прийняттям цього Закону питання про визначення поняття «платіжна система» остаточно не вирішене, оскільки існують інші нормативні визначення цієї категорії, що не збігаються між собою за змістом¹.

Якщо виходити з прийнятого для цілей даного дослідження розуміння категорії «система», то платіжну систему як цілісний об'єкт необхідно розглядати через розкриття її структури і складу елементів. У цьому контексті перш за все треба звернутися до аналізу п.п. 1.28, 1.43 та 1.44 ст. 1 Закону, що вказують на коло осіб, між якими виникають суспільні відносини при здійсненні переказу грошей. Це платіжна організація, члени та учасники платіжної системи.

Платіжна організація є базовим елементом платіжної системи, оскільки являє собою організатора системи суспільних відносин по здійсненню переказу грошей в межах платіжної системи, залучає до її роботи членів платіжної системи, які разом з нею утворюють апарат платіжної системи і є складовою національної системи органів, які сприяють організації та функціонуванню грошового обігу в Україні. Таке твердження базується на визначенні в п. 1.28 ст. 1 Закону платіжної організації як юридичної особи, котра є власником або одержала право на використання товарного та інших знаків, що ідентифікують належність платіжних карток та інших платіжних інструментів до платіжної системи, і визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує інші функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи та несе відповідальність відповідно до закону і договору.

Члени платіжної системи як суб'єкти суспільних відносин по здійсненню переказу грошей в межах платіжної системи є юридичними особами, які на підставі належним чином оформленого права (ліцензії платіжної системи, укладеного з платіжною організацією платіжної системи договору тощо) надають послуги учасникам платіжної системи щодо проведення переказу за допомогою цієї платіжної системи та відповідно до законодавства України мають право надавати такі послуги в межах України. Тобто члени платіжної системи,

¹ Наприклад, в п. 6.1 Інструкції про міжбанківські розрахунки в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 27 грудня 1999 р. № 621, визначалося, що платіжна система — це система, що забезпечує здійснення переказування грошових коштів (платежів) між банківськими установами (зокрема за кліринговою схемою). Може бути самостійною юридичною особою або об'єднанням на договірних умовах кількох юридичних осіб, якими визначаються правила, порядок роботи цієї системи та порядок розрахунків (див.: Офіційний вісник України. — 2000. — № 5. — Ст. 181).

як і платіжна організація, входять до складу платіжної системи на противагу від її учасників, які є споживачами таких послуг, будучи або ініціатором переказу коштів, або їх отримувачем.

Права та обов'язки учасників платіжної системи обмежуються сферою використання функціональних можливостей платіжної системи, які проявляються через реалізацію повноважень платіжного апарату. Саме таке розуміння правового статусу учасників платіжної системи відображає зміст п. 1.43 ст. 1 Закону, оскільки визначає їх як юридичних або фізичних осіб — суб'єктів відносин, що виникають при проведенні переказу грошей, ініційованого за допомогою платіжного інструмента цієї платіжної системи. Примітним є те, що учасники платіжної системи хоча і виступають суб'єктами суспільних відносин, що виникають при проведенні переказу грошей, однак не входять до складу платіжної системи. Водночас самі суспільні відносини, які виникають при проведенні переказу грошей, входять до складу платіжної системи тільки у тій частині відносин, які складаються між платіжною організацією та членами платіжної системи, тобто коли вони існують в межах платіжного апарату. Аналіз змісту п. 1.29 ст. 1 Закону дає підстави стверджувати, що суспільні відносини, що виникають при проведенні переказу грошей, між членами та учасниками платіжної системи не входять до складу платіжної системи, є позасистемними зв'язками. З огляду на це учасників платіжної системи краще було б визначити як її клієнтів¹, що більше б відповідало характеристиці статусу таких суб'єктів та їх ставлення до платіжної системи.

Але треба визнати, що зазначеними у п. 1.29 1 Закону елементами складу платіжної системи не вичерпується. Погодитися з точкою зору законодавця означало б сприйняти платіжну систему лише як сукупність певних осіб та відносин між ними, які, не будучи наповненими реальним змістом, не можуть забезпечити функціонування будь-якої платіжної системи. Зазначена в Законі сукупність елементів не відповідає ознаці достатності складових, що забезпечують цілісність системи, оскільки без таких осіб, заходів, явищ та інструментів, як банкомати, документи (в тому числі електронні) на переказ грошей, еквайрингові установи (еквайри) та власне еквайринг, електронні

¹ *Клієнт* [від лат. *cliens* (*clientis*) — підопічний] — 1) у стародавньому Римі неповноправний клас людей, залежних від покровителя, патрона; 2) особа, що доручила ведення своєї справи адвокатові, захисникові; 3) постійний відвідувач, покупець, замовник, вкладник тощо (див.: Словник іншомовних слів / За ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. — К., 1977. — С. 332).

засоби телекомунікацій та програмне забезпечення програмно-технічних комплексів, за допомогою яких здійснюється переказ грошей, заходи безпеки функціонування платіжної системи, клірингові установи, спеціальний платіжний засіб тощо, сучасна платіжна система позбавлена матеріального змісту, а відтак, не може нормально функціонувати. Видається, що включення перелічених елементів до складу платіжної системи необхідно визнати обов'язковим, оскільки без урахування їх специфіки неможливі як організаційне моделювання структури будь-якої платіжної системи, так і дійове правове регулювання грошового обігу через прогалини в організації грошової системи. Якщо такі особи, заходи, явища та інструменти розглядати поза платіжною системою, то логіка організації грошового обігу на єдиних принципах та за допомогою єдиних правових норм втрачає усілякий сенс, чого не можна допустити з огляду на її значення для фінансової діяльності держави.

Аналіз норм чинного законодавства України дозволяє виокремити кілька рівнів реалізації платіжної системи як елемента грошової системи. Перш за все зазначимо, що відповідно до п. 1.29 ст. 1 Закону вирізняються: 1) внутрішньодержавна платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу грошей виключно в межах України; 2) міжнародна платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу. В такий спосіб законодавець окреслив функціональну спрямованість платіжних систем щодо організації руху грошей та його територіальні межі.

В цій статті не розглядаються питання правового регулювання організації та функціонування міжнародних платіжних систем, оскільки це виходить за межі означеної теми. Хоча слід зауважити, що функціональна спроможність таких структур не виключає можливості їх використання для здійснення переказів грошей усередині країни, для якої така міжнародна платіжна система не є резидентом. Більш того, тенденції розвитку сучасних платіжних систем випереджають рівень розвитку законодавства, що регулює їх організацію й функціонування, навіть з огляду на його динаміку, яка істотно посилилася останнім часом. Так, зараз НБУ розглядає питання розроблення та реалізації на базі існуючої у Франції платіжної системи Carte Bancaire проекту Єдиної національної системи банківських карток, яка б поєднувала можливості внутрішньодержавної та міжнародної платіжних систем.

У разі утворення в Україні такої платіжної системи за формою та правовим статусом вона буде внутрішньодержавною, а за змістом — міжнародною, оскільки застосовувані в її межах платіжні картки, що емітуються банками-резидентами, можуть використовуватися і за межами країни як повнофункціональні платіжні інструменти будь-якої міжнародної платіжної системи (VISA, MasterCard тощо). Це дещо виходить за межі окресленого Законом розуміння і внутрішньодержавної, і міжнародної платіжних систем, а відтак, вимагає певного коригування цього Закону.

Що ж стосується внутрішньодержавної платіжної системи, то її організація та функціонування окреслюються перш за все поняттям платіжної території. Ця категорія не розглядалася в юридичній літературі на відміну від понять державної, митної чи податкової території¹. Законодавство України, на відміну від румунського, також не містить визначення такої категорії, незважаючи на те, що вона має істотне значення для правового регулювання грошового обігу. Так, відповідно до ст. 4 Регламенту Національного банку Румунії платіжна територія Румунії збігається з державною територією цієї країни за винятком зон зі спеціальним митним, податковим та платіжним режимами². Цим орієнтується увага на особливість реалізації державного суверенітету країни щодо організації грошового обігу на своїй території³. Національний банк Румунії при цьому вказує на можливість створення спеціальних режимів на територіях, що належать до окремо визначених зон і мають певні особливості здійснення економічних відносин, в тому числі проведення переказу грошей. Це передбачає утворення відносно відокремлених платіжних систем, які мають локальний характер, оскільки не поширюють свою діяльність за межі чітко визначеної території. Але усі вони, виходячи з особливостей організації сучасних грошових систем, які базуються на принципах цен-

¹ Див.: *Гаврилюк Р. О.* Дія норм податкового права в часі, просторі та за колом осіб. — Чернівці, 2002. — С. 134–149; *Европейское право: Учебник / Под общ. ред. Л. М. Энтина.* — М., 2002. — С. 346–347; *Международное право / Ответ. ред. Г. П. Калюжная, Д. В. Левин.* — М., 1964. — С. 174–179 та ін.

² Регламент Національного банку Румунії щодо поточних операцій з переказу капіталу з використанням іноземних платіжних засобів // Законодавство України: інформаційно-пошукова система Лика // www.lica.com.ua.

³ В міжнародному праві державна територія визначається як просторові межі, в яких здійснюється влада (територіальне верховенство) даної держави (див.: *Международное право / Отв. редакторы Г. П. Калюжная, Д. В. Левин.* — М., 1964. — С. 174–179). Саме такого розуміння цієї категорії ми й будемо додержуватися.

тралізації та імперативного правового регулювання, повинні контролюватися центральним банком країни¹.

Але локальні платіжні системи можуть мати й інше значення. За своїми змістом та формою до локальних систем належать внутрішньобанківські платіжні системи, які відповідно до п. 1 Інструкції про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті (постанова Правління НБУ від 17 березня 2004 р. № 110, далі — Інструкція)² являють собою сукупність правил, організаційних заходів, програмно-технічних засобів, засобів захисту, що використовуються банком для виконання внутрішньобанківського переказу грошей, а також для взаємодії з іншими банківськими платіжними системами з метою забезпечення виконання міжбанківського переказу грошей філіями банку. До речі, наведене визначення внутрішньобанківських платіжних систем відрізняється від визначення платіжної системи в Законі є більш досконалим і може бути використане як база для уточнення визначення розглядуваної категорії.

У п. 1 Інструкції також міститься визначення поняття банківського регіону як сукупності банківських установ-учасників системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП), які мають кореспондентські рахунки в одному територіальному управлінні або виконують міжбанківський переказ через консолідований кореспондентський рахунок, що відкритий у цьому управлінні. Це свідчить про те, що територіальна ознака платіжної системи поступово втрачає свою чітку окресленість у просторі. Хоча банки (чи їх філії) одержують певну територіальну прив'язку до того територіального управління НБУ, в якому вони мають кореспондентські рахунки, або здійснюють розра-

¹ Це проявляється насамперед у тому, що всі платіжні системи або використовують як грошову (розрахункову) одиницю офіційну валюту держави (legal tender), або застосовують своєрідні механізми співвідношення (порівняння) з нею власних сурогатних грошових знаків. Крім того, як правило, робота будь-якої платіжної системи ґрунтується на застосуванні традиційних способів розрахунків і будується на принципах, аналогічних тим, що покладені в основу організації і функціонування централізованої грошової системи, де провідна роль належить контрольно-емісійному центру. В українському законодавстві такий принцип відображено у приписах ст. 9 Закону, яка передбачає необхідність урахування вимог та нормативних актів НБУ платіжними системами, а також окремими банками щодо платіжних інструментів, програмно-технічних засобів, систем захисту інформації та телекомунікаційних каналів зв'язку. Крім того, самі Правила внутрішньодержавної платіжної системи мають бути узгоджені з НБУ.

² Див.: Офіційний вісник України. — 2004. — № 16. — Ст. 1123.

хунки за консолідованим кореспондентським рахунком, примітним є те, що така «прописка» учасників системи електронних платежів НБУ (СЕП) є дещо формальною та умовною через можливості використання засобів сучасних телекомунікацій. Недарма в п. 1 глави 1 розділу 1 Інструкції міститься термін «віртуальний банківський регіон», зміст якого охоплює сукупність банківських установ, які обслуговуються одним програмно-технічним комплексом АРМ-2 СЕП НБУ. Зазначимо, що таке визначення не заперечує для комерційних банків та їх філій можливість розташування в різних адміністративно-територіальних одиницях при обслуговуванні одним програмно-технічним комплексом АРМ-2 СЕП НБУ.

В цьому контексті постає завдання визначити співвідношення категорій державної території, глобального інформаційного простору (кіберпростору) та юрисдикції інформаційних мереж. Як вважає з цього приводу О. Кохановська, проблема законодавчого регулювання й контролю процесів у мережі знаходить різні, нерідко протилежні погляди й підходи. З одного боку, існує потяг до самоорганізації в Інтернеті, а з другого — орієнтація на сильний державний контроль¹. Вирішення такого завдання об'єктивно вимагає поєднання цих крайнощів. Але при цьому зазначимо, що для потреб організації фінансової діяльності держави першочергове значення має державне регулювання Інтернету, але цим не обмежується, оскільки платіжні системи можуть спиратися й на інші телекомунікаційні засоби.

Останнім часом можливості сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій зумовили розроблення та впровадження НБУ загальнодержавної СЕП, яка являє собою декілька сполучених через НБУ спеціалізованих підсистем, що охоплюють усю територію країни. В процесі розвитку сучасної глобальної платіжної системи в Україні на базі системи розрахункових палат НБУ було сформовано загальнодержавну систему електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП), що вказує на чільну роль цього органу в організації грошового обігу та відображає реалізацію принципу централізації грошової системи України, яка базується на імперативних засадах правового регулювання грошового обігу. СЕМП охоплює дві складові, різниця між якими полягає в технологічних особливостях процедури проведення міжбанківського переказу: 1) СЕП, що працює в режимі, та 2) система термінових переказів

¹ Див.: Кохановская Е. В. Проблемы гармонизации гражданско-правового регулирования информационных отношений в условиях информационного общества // Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / Под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. — К., 2003. — С. 546.

(СТП), що працює в режимі on-line. Координацію роботи таких складових забезпечує система моніторингу технічних рахунків. Додатковими складовими СЕМП є інформаційно-пошукова система (ІПС), система резервування і відновлення функціонування СЕМП.

Програмне забезпечення СЕП складається із програмно-технічних комплексів — автоматизованих робочих місць (АРМ), що відповідають трьом рівням структури СЕП: Центральна розрахункова палата — АРМ-1, АРМ ІПС; розрахункові палати — АРМ-2; банківські установи — учасники СЕП — АРМ-НБУ. Така структура програмного забезпечення СЕП зумовлена дворівневою системою розрахункових палат, яка складається із: 1) Центральної розрахункової палати НБУ (ЦРП) — забезпечує функціонування СЕМП у цілому, а також здійснює функції розрахункової палати для банківських установ м. Києва і Київської області та обслуговує віртуальні банківські регіони, і 2) розрахункових палат (РП), що обслуговують в системі електронних платежів НБУ банки відповідного банківського (віртуального банківського) регіону. Розрахункові палати є структурними підрозділами НБУ та його установ на місцях (територіальних управлінь), що свідчить про чільну роль цього органу в організації грошового обігу та відображає реалізацію принципу централізації в устрої грошової системи України, яка базується на імперативних засадах правового регулювання грошового обігу.

Маючи таку інфраструктуру, НБУ виступив як фундатор та платіжна організація на стадії реалізації пілотного проекту Національної системи масових електронних платежів (далі — НСЕМП), яка є внутрішньодержавною багатомітентною платіжною системою, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою банківських платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена НБУ. В подальшому планується, що на стадії поширення керівництво платіжною системою здійснюватиме нова платіжна організація, що буде створена за ініціативи членів НСЕМП як юридична особа.

Спираються на інформаційні й технологічні можливості, а також правові засади організації й функціонування СЕМП (точніше, СЕП) й інші платіжні системи, які можуть утворюватися в Україні. Так, окремою локальною платіжною системою є внутрішня платіжна система органів Держказначейства України, яке відповідно до п. 5 спільної постанови КМУ та НБУ від 15 вересня 1999 р. № 1721¹ одержало пра-

¹ Див.: Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства: постанова КМУ та НБУ від 15 вересня 1999 р. № 1721 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 38. — Ст. 1905.

во здійснювати через цю систему тільки платежі та міжбанківські розрахунки. Також треба вказати на можливість утворення в Україні внутрішньодержавних небанківських платіжних систем¹, які є специфічними утвореннями та можуть здійснювати діяльність з переказу грошей відповідно до п/п. 8 п. 1 ст. 4 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

На завершення розгляду питання про платіжні системи треба зазначити, що крім зазначених вище складових таких утворень важливе значення для їх характеристики як об'єктів правового регулювання мають режими функціонування та технологічні регламенти роботи². Переважно це стосується проблеми забезпечення інформаційної безпеки платіжних систем, але, крім цього, таке питання пов'язане з реалізацією заходів з підготовки національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період, що передбачено ст. 3 Закону України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII «Про оборону України». З огляду на це Правління НБУ розробило та затвердило постанову від 23 грудня 2003 р. № 576 «Про затвердження Положення про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті в особливий період»³, відповідно до п. 1.2 якого НБУ координує організацію та забезпечує здійснення міжбанківського переказу

¹ Див.: Про затвердження Положення про порядок реєстрації та надання дозволу внутрішньодержавним небанківським платіжним системам на здійснення діяльності, пов'язаної з переказом грошей: Постанова Правління НБУ від 14 жовтня 2003 р. № 447 // Там само. — 2003. — № 45. — Ст. 2368.

² Важливе значення для організації роботи СЕМП має її система резервування і відновлення функціонування, яку утворюють процедури та компоненти програмного забезпечення СЕМП, призначені для забезпечення функціонування СЕМП у разі неможливості штатного функціонування РП або ЦРП. Резервування СЕМП функціонально організоване на кількох рівнях, призначених для відновлення роботи СЕМП у разі неможливості забезпечення штатного функціонування за допомогою мінімально потрібних заходів, виконання яких залежить від ступеня та локалізації пошкоджень: а) «гарячий», якщо відновлення роботи АРМ здійснюється негайно, у тій самій РП і на тому самому вузлі СЕМП (для РП — відновлення роботи АРМ-2, для ЦРП — відновлення роботи АРМ-1, СМТР, АРМ-2, що обслуговуються ЦРП); б) «теплій», якщо відновлення роботи АРМ-2 РП та відповідного територіального вузла СЕМП оперативно здійснюється персоналом ЦРП у ЦРП; в) «холодний», якщо відновлення роботи ЦРП здійснюється у територіально віддаленому пункті (будівлі центрального апарату НБУ) персоналом ЦРП і Департаменту інформатизації.

³ Див.: Офіційний вісник України. — 2004. — № 3. — Ст. 132.

засобами СЕП в особливий період (в період мобілізації або з часу введення воєнного стану). Міжбанківські перекази в Україні в особливий період здійснюються через залучені банки, що є учасниками СЕП¹. Система термінових переказів Національного банку в особливий період не функціонує.

Такі заходи, серед іншого, включають резервування автоматизованих систем, що забезпечують роботу СЕП на рівні територіальних управлінь, РП, ЦРП з метою відновлення функціонування СЕП в особливий період та створення територіально відокремленого захищеного резервного центру оброблення даних, облаштованого спеціальним серверним приміщенням, яке відповідає сучасним вимогам безпеки інформаційних систем, потрібною обчислювальною технікою та телекомунікаційним обладнанням, засобами зв'язку, автономним джерелом постачання електроенергії тощо (зараз це Харківське обласне управління НБУ).

Надійшла до редколегії 02.11.04

Т. Кагановська, кандидат юридичних наук (Харківський національний університет)

До питання щодо регулювання прав суб'єктів податково-правових відносин

Сплата податків та зборів, надходження коштів від обов'язкових платежів податкового характеру є однією з найважливіших складових існування держави, забезпечення здійснення нею необхідних для існування суспільства завдань та функцій. Адекватне правове регулювання цих відносин має забезпечити стале надходження коштів до бюджетів, соціально-економічну стабільність життя кожного громадянина України і держави в цілому. Відносини з приводу оподаткування повинні виступати виключно в правовій формі. На них цілком поширюється

¹ Це передбачає здійснення заходів щодо забезпечення мобілізаційної підготовки з метою своєчасного переведення СЕП на функціонування в особливий період та задоволення потреб у міжбанківських переказах відповідно до вимог особливого періоду, організації міжбанківських переказів засобами СЕП у обмеженій кількості банків, відновлення функціонування СЕП у повному обсязі після закінчення воєнних дій.